

an), *rakitinka*; častejšie sme však i na tomto území zaznamenali znenia s *o/ó*, napr. *rvoslo to/rvostalo to* (Raj. Lesná), *rvoštinka* (kvások na kysnutie chlebového cesta; Fačkov, Čičmany), *rosporek* (Čičmany), *Piešové Rovne* (chotárny názov pri Čičmanoch) a pod. V Rajci sa popri formách s *a* (*ražďie*, *rakita*, *ražeň*) nachádzajú aj podoby s *o* (*rvosc*, *narvostel*, (*v*)*loňi*, *lokec*, *rosporek*, *rokita* a pod.

Podobnú situáciu zaznamenali aj staršie nárečové výskumy. V Atlase slovenského jazyka I. (1968, komentáre s. 63–65, mapy s. 75–83) sa za pôv. *ort-*, *olt-* uvádzajú podoby *rakita*, *rožeň*, smerom ku Žiline je častejšia podoba *ražeň*, podoby *rážd'ie*, *ruost/ruóst/ruosc* na celom území RD, *rós-parok* (Rajec), *ruosporok* (Fačkov, Čičmany), *ruozvora/ruózvora*, *rásocha/rasocha*, *lokeť* na celom území RD.

Informátori V. Vážneho (porov. Vážneho dotazníkový materiál) uvádzali nasledujúce podoby: *rakita*, *rokica* i *rokita*, *rožeň*, *rážd'ie* i *ražďie*, *rosc* (*roscem*, *rvosc*, ale aj *rasťem*, najmä v okolí Rajca), *rosporek*, *rázvora/rozvora*, *rásocha*, *ráčoški* (na vidlách, na hrabliach), *lokec/-ť*, (*v*)*loňi*, *lonský rok*, *loňejší*. Rovnako boli zastúpené aj prípady *roslina/rastlina*.

Autentickú situáciu a jej (dnes už predsa len menšiu) rozkolísanosť sme zmapovali v našich výskumoch a v SLA. Pomerne jednoznačné sú výsledky SLA, ktoré hovoria v prospech znenia *ražeň* (88 %) oproti *rožeň* (9 %); používanie oboch podôb uviedlo 1,5 % respondentov.

Podobná situácia je vo výslovnosti slova *rásť*: formy *rásť/rásc* uviedlo 85 %, *ruosc/ruóst/rvosc* 7,5 % a súčasné používanie oboch podôb uviedlo 6,5 % informátorov.

Používanie tvarov *lakeť*, *vlaňi* v porovnaní s konkurečnými *lokeť/-c*, (*v*)*loňi* je takéto: podoby s *a*: (*v*)*laňi* 61 %, *lakeť/-c* 15,5 %; s *o*: (*v*)*loňi* 36 %, *lokeť/-c* 78 %; obe: (*v*)*loňi* i (*v*)*laňi* 3 %, *lokeť* i *lakeť* 6,5 %.

Staršie formy (teda v PFRN znenia *loňi*, *rvosc*, *lokec* a pod.) používajú najčastejšie vekovo najstarší obyvatelia, žijúci a pracujúci v minulosti v mieste svojho bydliska, zamestnaní v poľnohospodárstve a priemysle, ale aj pôvodne nemajetné sociálne vrstvy obyvateľov. Približne rovnakým pomerom sú zastúpené vzorky respondentov stredného a najmladšieho veku: tiež sú najčastejšie zamestnaní v priemysle alebo v poľnohospodárstve, v niektorých prípadoch sú to žiaci ZŠ, ktorí denne dochádzajú do Rajca. Väčšinou ide o obyvateľov Rajca zamestnaných v mieste bydliska (stredná generácia); v prípade najmladšej generácie ide zväčša o informátorov denne dochádzajúcich do Rajca.

Uvedené príklady dokumentujúce súčasnú situáciu vo vývine pôvodných skupín *tort-*, *tolt-*, *ort-*, *olt-* teda ukazujú, že v prípadoch s pôvodnou psl. cirkumflexovou intonáciou je stav rozkolísaný a neustálený: v skupine *ort-* na výskyt konkurujúcich prípadov *ražeň* – *rožeň*, *ražďie* – *roždzie*,

rásť/-c – *rósc/rvosc*, *rastlina* – *roslina* a pod. vplyvajú spisovné tvary vymenovaných slov umocňované stavom v susedných stredoslovenských nárečiach (najmä turčianska oblasť), hláska *a* je frekventovanejšia a postupne vytlačá pôvodné *o*. V skupine *olt-* v prípadoch (*v*)*laňi* – (*v*)*loňi*, *lakeť/-c* – *lokeť/-c* je konkurencia hlásky *o* väčšia, pôvodná situácia je zatiaľ konzervovanejšia a jej prechod k spisovným tvarom pomalší.

3.3. Vari najtypickejším konsonantickým znakom PFRN je prítomnosť asibilácie vo všetkých pozíciách. Všetky staršie výskumy ukazujú zmenu *ť* na *c*, *ď* na *dz* v prípadoch *idzece*, *pradzem*, *dzesac*, *poscel'*, *ceplí*, *cetka*, *lakec/lokec*, *pac*, *pamac/pomac*, *smrc*, *kec*, *buc*, *cma*, *cicho*, *dzeci*, *hodzina*, *gazdziná'*; *na svece*, *ucierac*, *vicac*, *ca*, *cečeľčeče*, *čaški* a pod.

Súčasný výskum ukázal všeobecný ústup asibilácie: 70 % respondentov SLA vo výslovnosti nepoužíva asibiláciu, vo výslovnosti 25,5 % respondentov je asibilácia prítomná a asibiláciu striedavo využíva, resp. nevyužíva 4,5 %. Najväčší ústup asibilácie sme zaznamenali v podobách *piaci*, *pac/piaťi*, *peť*, najviac asibilácia zotrváva v pôvodných skupinách **tɔ*, **dɔ* (*lokec/lakec*), **ti*, **di* (*cicho*, *hodzina*, *sviecic*) a v pôvodných skupinách **tɛ*, **dɛ* (*na svece*, *ucierac*, *dziefka*).

Situáciu môžeme modelovo priblížiť na výskyt tvarov *d'eti* 65 %, *dzeci* 32 %, obe formy 3 % (porov. tabuľky).

1.

	1GV	2GV	3GV	a	b	c	M	Ž
deťi	47%	65%	68,5%	74%	63%	39%	61%	68%
dzeci	47%	35%	28%	25%	25%	58%	34%	31%
obe	6%	—	3,5%	2%	13%	3%	4%	1%

GV = generačné vrstvy (1 = najstaršia — 60 rokov a viac, 2 = stredná — 35 až 59 rokov, 3 = najmladšia — 10 až 34 rokov)

a = respondenti žijúci a zamestnaní v Rajci

b = obyvatelia Rajca denne odchádzajúci za prácou

c = obyvatelia okolitých obcí denne dochádzajúcich za prácou do Rajca

M = muž

Ž = žena